

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999, Mannheim- GERMANY

UDES 2015 p. 1720-1752

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF PERSONEL PRONOUNS IN THE TURKİC LANGUAGE AND ITS USING IN THE MODERN DIALECTS

TÜRK DİLİNDE KİŞİ ADILLARININ TARİHİ GELİŞİMİ VE MODERN TÜRK DİYALEKTLERİNDEKİ KULLANIMI¹

Metin DEMİRCİ² & Adem BULUT³

ABSTRACT

Pronouns are words or phrases in order to avoid using a particular noun more than once in a sentence. They are classified into five groups as *personal pronouns*, *demonstrative pronouns*, *relative pronouns*, *indefinite pronouns* and *interrogative pronouns*. This study focuses on personal pronouns that are used for people's names. Namely, *I* and *we* are used for the speaker/s, *you* (singular, plural) for the audience and *s/he* and *they* for the person/ people about whom the speaker is talking. In traditional grammar books, these pronouns are classified into two groups: singular personal pronouns (i.e. *ben (I)*, *sen (you)*, *o (he, she and it)*) and plural personal pronouns (i.e. *biz (we)*, *siz (you)* and *onlar (they)*). In addition to their grammatical functions, these pronouns play an important role in discriminating between/ among Turkic languages and dialects. It is widely known that Turkish originates from core Altaic language in the field of Turcology. Phonemic balances have taken an important part in Turkic languages. Turkish pronouns are considered to have originated from singular personal pronouns in the core Altaic language (i.e. *bi, si* and *in*) and their plural counterparts (i.e. *bir, sir* and *ir*) and transmitted to Turkish as a consequence of some phonemic changes (i.e. *ben, sen, o; biz, siz* and *onlar*). Our study presents researchers' overall views about pronouns, definitions of personal pronouns and Altaic origins of these pronouns. Subsequently, personal pronouns inflected with noun cases and how they are used in verb inflections are discussed. Pronouns in verb inflections are used as personal components in some languages and dialects while in other languages and dialects. Phonemic changes root of the pronouns experience while inflected with noun cases are also covered in this study. By doing so, it is assumed to reveal how these pronouns have transformed from the era of core Altaic language to the present day and how they have existed in modern Turkic dialects.

Keywords: Pronouns, Personal Pronouns, History of Turkish Language, Uralic-Altaic Language Association, Turkic Languages and Dialects, Noun Case Suffixes, Verbal Inflection.

ÖZET

Adıllar, bir cümlede/bildirişimde daha önce ismi geçen bir varlığın ismi tekrar söylenmek/yazılmak istenmediği takdirde o kavramı karşılamak için kullanılan kelimelerdir. Adların yerine kullanılan adıllar kişi adlı, işaret adlı, ilgi adlı, belgisiz adıllar ve soru adılları olmak üzere beş alt kola ayrılmaktadır. Kişi adılları ise, bu çalışmanın esas konusunu teşkil etmektedir. Bir bildirişim anında kişi isimlerinin yerini tutan kelimelerdir. Bildirişimde konuşan kişi/kişiler için "ben/biz", dinleyen kişi/kişiler için "sen/siz" ve hakkında konuşulan kişi ya da kişiler için "o/onlar" adılları kullanılır. Geleneksel dil bilgisi kitaplarında adıllar "ben, sen, o" tekil kişi adılları ve "biz, siz, onlar" çoğul kişi adılları olmak üzere iki farklı grupta değerlendirilir. Ayrıca adılların dil bilimsel işlevlerinin yanı sıra Türk dillerinin tasnifi ve akrabalığı konusunda belirleyici bir rolü vardır. Türk dillerinin tasnifi meselesinde belirleyici rolleri olan ses denklilikleri Türk dillerini tasnif etmede Türkologlara büyük kolaylıklar sağlamış bunun yanında Türk dillerinin birbirleri ile akrabalığı meselesinde adillara da başvurulmuştur. Türkçedeki adılların ise Ana Altaycada var olduğu düşünülen *bi, *si, *in tekil kişi adılları ile *bir, *sir, *ir çoğul kişi adıllarından türediği ve bazı ses olayları sonucunda Türkçeye "ben, sen, o" tekil kişi adılları ve "biz, siz, onlar" çoğul kişi adılları şeklinde geçtiği düşünülmektedir. Bu çalışmada, adıllar hakkında araştırmacıların genel görüşleri sunulduktan sonra kişi adılları hakkında yapılmış olan tanımlar sıralanmış olmakla birlikte adılların Ana Altaycadaki kökenine değinilmiştir. Bir sonraki aşamada ise, kişi adıllarının isim hâl ekleri ile çekimli şekilleri verilmiş ve fiil çekiminde de adıl kökenli kişi adıllarının ne şekilde kullanıldığı gösterilmiştir. Kimi diyaleklerde fiil çekiminde adıllar, kişi unsuru olarak kullanılmış kimi diyaleklerde ise adıllar, ekleşmiştir. Ayrıca adılların isim hâl ekleri ile çekimleniş sırasında adılın kökünde meydana gelen ses değişikliklerine de değinilmiştir. Bu şekilde kişi adıllarının Ana Altaycadan günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimin yanı sıra Modern Türk diyaleklerinde ne şekilde kullanıldığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Adıllar, Kişi Adılları, Türk Dili Tarihi, Ural-Altay Dil Birliği, Türk Dil ve Diyalekleri, İsim Hâl Ekleri, Fiil Çekimi.

¹ Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından düzenlenen "1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu'nda" sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

²Yrd. Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: mtndmrc@mynet.com

³Arş. Gör. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: adem_bulut_1682@hotmail.com

GİRİŞ

Adıllar, bir cümlede/bildirişimde daha önce ismi geçen bir varlığın ismi tekrar söylenmek/yazılmak istenmediği takdirde daha önce bahsi geçen ismi karşılamak için kullanılan kelimelerdir. Adların yerine kullanılan adıllar kişi adılı, işaret adılı, ilgi adılı, belgisiz adıllar ve soru adılları olmak üzere beş alt kola ayrılmaktadır. Kişi adılları ise, bu çalışmanın esas konusunu teşkil etmektedir. Bir bildirişim anında kişi isimlerinin yerini tutan kelimelerdir. Bildirişimde konuşan kişi/kişiler için “ben/biz”, dinleyen kişi/kişiler için “sen/siz” ve hakkında konuşulan kişi ya da kişiler için “o/onlar” adılları kullanılır. Geleneksel dil bilgisi kitaplarında adıllar “ben, sen, o” tekil kişi adılları ve “biz, siz, onlar” çoğul kişi adılları olmak üzere iki farklı grupta değerlendirilir.

Adıllar hakkında genel bir giriş yaptıktan sonra şimdi de araştırmacıların dil bilgisi kitaplarında ve sözlüklerinde yer alan adıllar ve kişi adılları ile ilgili tanımları aşağıda sıralayabiliriz.

Adıl (Alm. *Nominalstamm*, Fr. *Pronom*, İng. *Pronoun*). Dilsel bağlamda daha önce anılan bir ögeyi, bildirişime katılan bir kimseyi, sözcenin oluşturulduğu sırada gözlem alanına giren bir varlık ya da nesneyi gösteren biçimbirim ve bu niteliği taşıyan biçimbirimlerin oluşturduğu dil bilgisi ulamı. Adıllar, ad soylu biçimbirimlerin önemli bir bölümünü oluşturur, genellikle adların yerini tutar,kişi, soru, iyelik, ilgi, gösterme ya da belgisizlik kavramını içerir(Vardar, 2007, s. 13).

Adıl: Adların yerini tutan ve dillerde sınırlı sayıda bulunan sözcüklerden her biri (Hengirmen, 1999, s. 12).

Zamir:1.iç, içyüz. 2.kalb,vicdan. 3. Gönülde gizli olan sır. 4. gr. ismin yerini tutan kelime (Devellioğlu, 2008, s. 1167).

Gencan: “Tümcede adların,önce geçmiş kavramların yerlerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan sözcüklere adıl(zamir) denir.” şeklinde tanımlayarak adılları;kişi adılları,im adılları,belgisiz adıllar,soru adılları,ilgi adılları olarak beş alt kola ayırmıştır(Gencan, 1971, s. 214).

Kocasavaş: “Nesne ve kavramlara isim verilirken onların mahiyeti,yapısı veya temel özellikleri dikkate alınır. Nesnelere karşılayan isim türü kelimelerden biri de zamirdir.”(Kocasavaş, 2004, s. 27) diyerek adılın diğer dillerdeki karşılıklarını sıraladıktan sonra sözlüklerde ve gramer kitaplarında geçen adılların tanımlarını sıralamıştır.

Bilgegil: “Zamirler,isimleri temsil veya müsemmalarını işaret eden kelimelerdir.”(Bilgegil, 1984, s. 208) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Korkmaz ise: “Zamirler adların yerini tutan,kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.”(Korkmaz, 2009, s. 399) diyerek adıllar ile adlar arasında tam bir bütünlüğün olmadığını ifade etmiştir.

Araştırmacıların tanımlarından da anlaşıldığı üzere adıllar, aynı bağlamda kendisinden daha önce söz edilmiş bir varlık ya da kavramı karşılayan ad soylu kelimelerdir. Adıllar, tek başlarına kullanıldıkları zaman hiçbir şeyi karşılamazlar. Onların bir şeyi gösterebilmesi için o nesnenin/varlığın daha önce anılmış olması gerekiyor. Bu sebeptendir ki sınırlı sayıdaki adıllar, yüz binlerce ismi karşılayabilmektedir (Ergin, 1993, s.249).

Adılların, bir alt kategorisi ve çalışmanın asıl konusu olan kişi adılları ile ilgili tanımlar aşağıda sıralanmıştır.

F. Devellioğlu: “Zamir-i şahsi (şahıs zamiri) ben,sen,o... gibi”(Devellioğlu, 2008, s.976) şeklinde tanımlayarak kişi adılarını ben, sen, o ve bunların çoğul şekillerinin olduğunu ifade ederek zamir-i şahsi şeklinde madde başı olarak vermiş ve sonunu üç nokta ile bitirmiştir.

Vardar: “Kişi adlı (Alm. Personalpronomen, Fr. Pronon personel, İng. Personal pronoun). Dil bilgisel kişiyi belirten ya da kişi adlarının yerini tutan adıl. Türkçede kişi adıları: ben, sen, o(tekil), biz, siz, onlar(çoğul)” (Vardar, 2007, s.136).

T. N. Gencan: “Kişilerin adları yerine kullanılan sözcüklere kişi adlı denir.” (Gencan, 1971, s. 215) şeklinde kişi adılarını tanımlayarak birinci tekil kişiyi sözü söyleyen kişi; ikinci tekil kişiyi kendisine söylenen kişi; üçüncü tekil kişiyi de anılan ya da hakkında konuşulan kişi olarak vermiştir.

Y. Kocasavaş: “Şahıs zamirleri, konuşan, konuşulan, hitap edilen, gaip gibi varlıkları şahıslar hâlinde,temsili olarak karşılayan kelimelerdir.”(Kocasavaş, 2004,s. 31) şeklinde yaptığı tanımın, diğer araştırmacıların da görüşlerinden hareketle, kişi adıları için en uygun bir tanım olacağını ifade etmektedir.

Z. Korkmaz da: “Şahıs zamirleri, varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir.” şeklinde tanımladığı adıları, tekil ve çoğul biçimleri ile iki grupta toplar. Ayrıca konuşan veya konuşanlar *ben, biz*; kendisine söz söylenen veya söylenenler *sen, siz*; sözü edilen kişi veya kişileri karşılayan adılar olarak *o,onlar* kişi adılarını sıralamıştır. Korkmaz, bu kişi adılarının tekil ve çoğul biçimlerinin toplamda altı kişi adılından oluştuğunu ifade etmektedir (Korkmaz, 2009, s. 405-409)

K. Bilgegil ise:“Zat isimlerinin yerini tutan zamirlere, şahıs zamiri denir.” (Bilgegil, 1984, s.208) şeklindeki tanımı ile kişi adılarını insan isimlerinin yerine kullanılan ad soylu kelimeler olarak değerlendirmiştir.

Araştırmacıların tanımlarından hareketle adıları *ben, sen, o* tekil kişiler ve *biz, siz, onlar* çoğul kişiler şeklinde iki grupta değerlendirebiliriz. Bunlardan birinci tekil ve çoğul kişiler yani *ben, biz* adıları konuşan kişi grubunu oluşturur ve bu kişi/ kişiler tümceye kendi isimlerini dahil etmez(ler) bunun yerine *ben* ya da *biz* adılarını kullanırlar. İkinci tekil ve çoğul kişinin adını söylemek yerine *sen* veya *siz* denir. Sözü edilen üçüncü tekil veya çoğul kişinin adı söylenmek ya da yazılmak istenmediği takdirde bunu da karşılamak amacıyla *o* veyahut *onlar* kişi adıları kullanılır. Bunlardan üçüncü tekil kişi, işaret sıfatı asıllı bir adıl olup zamanla üçüncü kişi adılı hâline gelmiştir ilerleyen dönemlerde hem işaret adılı hem de kişi adılı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu da *o* adılının kullanım alanının genişlediğini göstermektedir (Torun, 2009, s.379). Ayrıca 3. tekil kişi adılı olan *o* adılının isim hâl ekleri ile çekimlenişi sırasında türeyen *zamir n’si* Tekin’e göre, 3.tekil kişi ekinin Ana Altaycadaki **in* 3.tekil kişi adılının kökeninde bulunan *n* sesinden başka bir şey değildir. Ona göre, türeyen *n* sesi adılın kökeni ile alakalı olup sonradan beliren bir ek değildir (Tekin, 2003, s.131-138).

Bu çalışmanın konusu, Türk Dili Tarihi içinde kişi adılarının tarihi gelişimi olduğundan konu ile ilişkili olarak kısaca *Ural-Altay Dilleri Teorisi’nden* söz etmek gerekir. Unutmamak gerekir ki Altay dillerinin akrabalığını tespit etmeye çalışan Castren, Müller, Ramsdett, Schott, Doerfer gibi birçok Türkolog Altay dillerinde yer alan adılar ile iyelik eklerinden hareket ederek bu dillerin akrabalığını ortaya koymayı amaçlamışlardı. Bu hususta, adılar Altay dilleri için bir ehemmiyet arz ettiğinden Altay Dilleri Teorisi’ni de araştırma çerçevesi içerisine dâhil etmek zorunluluğu icap eder.

Türk dilinin metinlerle takip edilemeyen bir dönemde Ural-Altay Dil Birliği içinde yer alan Altay dilinden türediği görüşü, Türkologlar arasında yaygın bir kanıdır. Türk kavimlerinin farklı yurtlara göç etmesiyle birlikte Altay dilinin konuşucuları arasında tabii olarak oluşan ayrılmaya bağlı olarak konuştukları dillerde de bir farklılaşma olmuştur. Bu değişimler, ses bilgisi, cümle bilgisi, şekil bilgisi ve temel kelimelerin

ortaklığı bakımından 4 farklı kategoride değerlendirilebilir. Türkçe esas itibariyle ana yapı olarak korunmuş olmakla birlikte zamana ve coğrafi ortama göre değişiklikler meydana gelmiş ve Türkçe dallanıp budaklanmaya başlamıştır. Bu sebeple, ayrılmaya uğrayan Türk dilini ve bundan türeyen dilleri tek bir dil ailesi çatısı altında toplama girişimleri 1800'lü yılların başında başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir.

19. yüzyılda dilleri belli gruplarda toplama denemelerinin ortaya çıkması ile birlikte diller arasındaki benzerlik ve farklılıklar sistemli bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Diller, köken, yapı, konuşuldukları bölgeler gibi kimi özellikler göz önünde tutularak tasnif edilmiştir. Bu dönemde Ural ve Altay dilleri üzerine yapılan çalışmalarda, her iki dil ailesinin akraba olduğu görüşü savunulmuştur; fakat ilerleyen dönemlerde dillerdeki benzerlikleri ortaya koymaya yönelik ses ve şekil bilgilerinin denkliği, cümle bilgisi bakımından örtüşme ve temel kelimelerin ortaklığı gibi daha sağlam ve akraba olduğu iddia edilen dillerde bulunması zorunlu olan dilsel ölçütler ortaya konduğundan bu teori, geçerliliğini yitirmiştir. Ural ve Altay dil ailelerinin akrabalığı ispatlanamadığından her iki dil ailesinin kendi içerisinde bir sınıflama çalışmaları yapılmıştır. Altay dil ailesine dâhil olduğu düşünülen dillerin tasnif çalışmalarında, kullanılan ölçütler ise *z/r* ve *ş/l* seslerinin denklikleri; kelime başındaki *h-* foneminin durumu; çok heceli kelimelerin sonundaki *-ığ/- ig* ses gruplarının durumu; tek heceli kelimelerin sonundaki *-ağ* ses gruplarının durumu ve kelime başındaki *t-* foneminin durumudur (Tekin, 2013, s.336 – 342). Bu seslik ölçütler de daha alt gruplara ayrılarak bütün diller sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Altay Dilleri Teorisi, farklı araştırma konusudur, bu konu hakkında teferruatlı bilgi için Talat Tekin'in *Altaistik* yazılarına bakılabilir (Tekin, 2003, s.73-86).

Ana Altaycadaki şahıs zamirleri ise; **bi,*si,*i(n)*, tekil **bir,*sir,*ir* çoğul adılar olarak kullanıldığı varsayılmaktadır (Temir, 1992, s.25-26). Ana Altaycadaki kelime sonu *-r* ve *-l* fonemlerinin, sırasıyla, *-z* ve *-ş* fonemlerine dönüştüğü varsayımı ileri sürülmektedir. Buna göre Ana Altaycada var olduğu düşünülen **bir,* sir* ve **ir* adıları Eski Türkçeye *biz, siz, olar* şeklinde geçtiği bugün bilim dünyası tarafından varsayılmaktadır. Moğolcada olduğu varsayılan adılar ise, **bi, *çi/çin/çim, *in, *man, *ta/tan, *an'*dir (Tömörtogoo, 2002, s. 224-232; Tömörtogoo, 2006, s. 229- 233). Mançu- Tunguzcadaki adılar da, **bi, si, inve men, *suwen, ile *çen'*dir. (Tekin, 2003, s.135; Choi, 1991, s.195).

Kotwicz, Türkçedeki en eski kişi adılarını şu şekilde sıralar: **me(n)/mi(n)/mi(n), *se(n)/si(n), *e(n)/i(n), *ba(n)/ma(n), *sa(n), *a(n)*. Kotwicz, kili adılarında bulunan *-n* sesinin aslı olmadığı ileriye dönenlerde ortaya çıktığını ifade eder. Bunun yanında günümüzde çoğul kişi adılarının karşılığı olarak **biz, *siz, *iz* (onlar'ın yerine) adılarını "ikilik" başlığı altında değerlendirmiştir. Şerbak ise, Türk dillerindeki adıların en biçimlerini verirken şu adıları sıralar: **pen, *se, *ın/an, *piz, *siz, *olar* (Serebrennikov & Gadjieva, 2011, s.124). Türkçenin ilk dönemlerinde *p-* sesinin aslı ses olduğunu düşünen araştırmacılar, zamanla bu sesin *b-* ya da *m-* seslerine dönüştüklerini ifade ederler. Bu da *b-/m-* nöbetleşmesine neden olmaktadır.

Ana Altaycanın Türkçe ile ilişkisi ve adılar hakkında genel bilgileri verdikten sonra Türkçenin takip edilebilen döneminden başlayarak günümüze değin kişi adılarının tarihi seyrine geçmeden önce son olarak adıların çekim ekleri ile olan münasebetlerine de kısaca değinmek gerekiyor. Adılar, isimlerin yerlerine kullanıldıklarından bunlar da adlar gibi isim hâl ekleri ile çekimlenebilirler. Bu bölümde, kişi adıları ile birlikte bunların isim hâl ekleri ve fiil çekimlerinde⁴ kişi unsuru olarak kullanılan çekimli şekilleri

⁴ Kişi adılarının fiil çekimlerinde *gel-* fiili, gramer kitaplarındaki bütün dönemlerin fiil çekimi bölümleri incelenerek oluşturulmuştur. *Gel-* fiili geniş zamanda çekimlenmiştir. Bu fiil tarafımızdan belirlenmiş olup gramer kitaplarının fiil çekimi bölümlerinde geçen geniş zamana göre çekimlenmiştir. Kişi kökenli adılar, belirli geçmiş zaman, şart kipi ve emir çekimi ile çekime girmediğinden bu zamana ait örnekler verilmemiştir. Bunun dışındaki zamanlar ile çekime girebilmektedir. Bütün fiil

verilecektir. Böylelikle adılların günümüze kadar olan tarihi değişimi göz önüne serilmekle birlikte modern Türk diyalektlerindeki adılların ve bunların gerek isim hâl ekleri ile çekimlenişini gerekse fiil çekimlerinde kişi unsuru olarak kullanımını rahatlıkla mukayese etme imkânı tanınmış olacaktır. Adılların isim hâl ekleri ile birlikte kullanımında Türk dilinin tarihi ve modern kolları arasındaki temel ayrılığı kolaylıkla ayırt edebilmek için çalışmada sadece belirtme durum eki, ilgi eki, bulunma durum eki, çıkma durum eki, yönelme durum eki, vasıta durum eki, eşitlik ve yön gösterme durum ekleri dikkate alınmış bazı dil ve diyalektlerde yer alan farklı durum ekleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca M. Ergin'e göre, yön gösterme ekleri isim ile fiili oluş ve kılış yönünden birbirine bağladığı için bu eklerin bağlandığı kelime veya isimler zarf olarak değerlendirilirler. Yine Ergin'in belirttiğine göre, yön gösterme ekleri çekim eki olarak her türlü hususiyetlerini kaybetmişlerdi, canlı oldukları devirlerde dâhi sadece yönle ilgili yer ve zaman isimlerinde kullanılırlardı. Adıllarla bağlantılı olarak Ergin, kişi adıllarından sonra yön gösterme eklerinin hiç getirilmediğini belirtir. Ergin'in bu görüşü, birkaç dil ve diyalekt hariç tutulursa, genel yapı itibari ile doğrudur. Aşağıda kişi adıllarının isim hâl ekleri ile çekimleniş tablolarına bakıldığı zaman bu görüşün doğruluğu ortaya çıkmaktadır (Ergin, 1993, s. 229/256).

Bu çalışma, kişi adılları üzerine yoğunlaşmış olduğundan fiil çekim gruplarında sadece adıl kökenli kişi eklerinin kullanıldığı fiil çekimleri esas alınmıştır; istendiği takdirde ayrıntılı bilgi için gramer kitaplarında yer alan fiil çekimi bölümlerindeki iyelik kökenli kişi eklerinin fiil çekiminde kullanıldığı örneklerle ve emir çekimlerine de bakılabilir.

Yukarıda genel açıklamaları verdikten sonra şimdi de adılların Türk dili tarihindeki gelişimine bakabiliriz.

A) Tarihi Türk Diyalektleri

1. Eski Türkçe Dönemi⁵

Orhun Türkçesi

Bu dönemdeki kişi adılları, *men/ben, sen, ol* tekil adıllar ile *biz, siz, olar* çoğul adıllardan oluşmaktadır. Bu dönemdeki kişi adıllarının isim hâl ekleri ile fiil çekimlerinde kişi eki olarak kullanılmış şekilleri aşağıda verilmiştir.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men/ben	meni/beni	meniñ	mente	mente	maña/baña	-	-	-
sen/sin	sini/seni	seniñ	sinte	sinte	saña	-	-	sangaru
ol	anı	anıñ	anta	anta	aña	anın	ança	añar
biz	bizni	biziñ	bizinte	bizinte	bizge	-	-	-
siz	sizni	siziñ	sizinte	sizinte	sizlerke	-	-	-
olar	olarını	olarıñ	olarta	olarta	olarka	-	-	-

çekimlerinde adılların kullanımı verildiği takdirde makalenin hacmi artacağından sadece geniş zaman çekimi örneklendirilmiştir. Ancak adıl kökenli kişi eklerinin diğer fiil çekimlerinde ve geldiği fiilde ünlü-ünlü, ünlü-ünsüz, ünsüz-ünsüz uyumlarına bağlı olarak girdiği biçimler bir madde halinde her dönem ve diyalekt için ayrıca verilmiştir.

⁵Türkçeyi tarihsel dönemlere ayırmada Üniversiteler İçin Türk Dili El Kitabı isimli eserde yer alan ve Sadi Gedik tarafından hazırlanan Türk Dilinin Tarihi Gelişimi bölümünde geçen terminolojiler esas alınmıştır (Gedik, 2009, s. 41 - 82).

(Demirci, 2010, s.138; Gabain, 2007, s. 65-67;Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelür men
Tekil 2.şahıs	kelür sen
Tekil 3.şahıs	kelür (ol)
Çoğul 1.şahıs	kelür biz
Çoğul 2.şahıs	kelür siz
Çoğul 3.şahıs	kelür (olar)

(Demirci, 2010, s.91)

Orhun Türkçesindeki fiil çekimlerinde kullanılan kişi adları *men, sen, III. tekil kişi eksiz, biz/ miz, siz, (olar)* (Gabain, 2007, s. 79-80).

Uygur Türkçesi

Uygur Türkçesinde de kişi zamirleri ile bunların çekimli şekilleri Orhun Türkçesi ile aynıdır. Bu dönemde +DA çıkma hâl ekinin yanı sıra +DIn biçimi ortaya çıkmıştır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men/ ben	meni/beni	meniñ	metne	mente/ minitin	maña/başa	-	-	-
sen/ sin	sini/seni	seniñ	sinte	sinte/sinitin	Sağa	-	-	sangaru
ol	anı	anıñ	anta	anta/antın	ağa	anın	ança	ağar
biz	bizni	biziñ	bizinte	bizinte/ biznidin	bizge	-	biziñçileyü	-
siz	sizni	siziñ	sizinte	sizinte/ siznidin	sizlerke	-	siziñçileyü	-
olar	oları	olarıñ	olarta	olarta/ olartın	olarka	-	-	-

(Demirci, 2010, s.138; Gabain, 2007, s. 65-67; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelür men
Tekil 2.şahıs	kelür sen
Tekil 3.şahıs	kelür (ol)
Çoğul 1.şahıs	kelür biz
Çoğul 2.şahıs	kelür siz
Çoğul 3.şahıs	kelür (olar)

(Demirci, 2010, s.91)

Uygur Türkçesindeki fiil çekimlerinde kullanılan kişi ekleri *men, sen, III. tekil kişi eksiz, biz/ miz, siz, (olar)* (Gabain, 2007, s. 79-80).

2. Orta Türkçe Dönemi

Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesi, kimi araştırmacılar tarafından Eski Türkçe Dönemine dahil edilmekle birlikte kimi araştırmacılar tarafından da Orta Türkçe Döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada konu hakkında herhangi bir görüş belirtilmeden sadece kişi adları ile bunların isim hâl ekleri ve fiil çekimlerinde kişi unsuru olarak kullanımının çekimli şekilleri değerlendirilmiştir.

Bu dönemde kişi adlarında, Eski Türkçe Döneminden farklı olarak bazı ses değişimleri görülmekle birlikte temelde bulunan benzerlikler devam etmektedir.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meniñ	mente	mendin	maña	menin	minçe	-
sen	seni	seniñ	sente	sendin	saña	-	-	-
ol	anı	anıñ	anta	andın	aña	anın	aña	añar/añar
biz	bizni	biziñ	bizde	bizden	bizge	-	-	-
siz	sizni	siziñ	sizde	sizden	sizge	-	-	-
olar	oları	olarıñ	olarda	olardı	olarka	-	-	-

(Demirci, 2010, s.141; Gabain, 2007, s.64-65; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelür men
Tekil 2.şahıs	kelür sen
Tekil 3.şahıs	kelür (ol)
Çoğul 1.şahıs	kelür biz
Çoğul 2.şahıs	kelür siz
Çoğul 3.şahıs	kelür (olar)

(Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2011, s. 41-43)

Karahanlı Türkçesinde, fiil çekimlerinde kullanılan adil kökenli şahıs eklerini şu şekilde sıralayabiliriz: *men, sen, III. tekil şahıs eksiz, mlz/ biz, siler/ siz/ sizler, lar* (Argunşah & Yüksekaya, 2013, s. 70).

Harezmi Türkçesi

Bu dönemdeki kişi adları *men, sén, ol/o* ile *biz/bizler, siz/sizler, olar/alar/anlar* çoğul kişi adlarından oluşmaktadır. Bu dönemdeki kişi adlarının isim hâl ekleri ile çekimlenmiş şekli:

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meniñ	mende	mendin	maña	-	mençe	-
sen	séni	Séniñ	sénde	séndin	saña	sénin	-	sañar
ol/o	anı	Anıñ	anda	andın	aña	anın	aña	añar/añar/ aņru

biz/ bizler	bizni/ bizlerni	biziñ/ bizleriñ	bizde/ bizlerde	bizdin/ bizlerdin	bizge/ bizlerge	-	-	-
siz/sizler	sizni	Siziñ	sizde	sizdin	sizge	-	-	-
Olar/ anlar /alar	olarını/ anlarını/ alarını	olarınıñ/ anlarıñ/ alarıñ	olarda/ anlarda/ alarda	Olardın/ anlardın/ alardın	olarka/ anlarka/ alarka	-	-	-

(Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2011, s.145; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelür men
Tekil 2.şahıs	kelür sen
Tekil 3.şahıs	kelür
Çoğul 1.şahıs	kelür miz/biz
Çoğul 2.şahıs	kelür siz
Çoğul 3.şahıs	kelürler

(Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2011, s.147-149)

Bu dönemdeki fiil çekimlerinde sadece 1. çoğul kişide bir ikilik görülmekle birlikte diğer adıllarda fiil çekimi, fiil+kip eki+kişi adılı kökenli kişi ekinden oluşmaktadır.

Harezmi Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan kişi ekleri: *men, sen, III. tekil şahıs eksiz, miz/ biz, lar* (Argunşah & Yüksekaya, 2013, s. 196-197).

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesindeki kişi adılları, *men, sen, ol* tekil ve *biz/miz, siz/sizler, anlar/onlar/allar* çoğul kişi adıllarıdır. Kıpçak Türkçesindeki çoğul kişi adıllarında adılların birden fazla şekli olduğu göze çarpmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	menim	mende	menden	maña	-	-	-
sen	seni	seniñ	sende	senden	saña	-	-	-
ol	anı	anıñ	anda	andan	aña	-	ança	anar/ağar
biz/miz	bizni/ mizni	bizim/ mizim	bizde/ mizde	bizden/ mizden	bizge/ mizge	-	-	-
siz/sizler	sizni/ sizlerni	siziñ/ sizlerin	sizde/ sizlerde	sizden/ sizlerden	sizge/ sizlerge	-	-	-
anlar/allar/onlar	anlarını	anlarıñ	anlarda	anlardan/ allardan/ onlardan	anlarga	-	-	-

(Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2011, s. 279; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelür men
Tekil 2.şahıs	kelür sen
Tekil 3.şahıs	kelür

Çoğul 1.şahıs	kelür biz/miz
Çoğul 2.şahıs	kelür siz
Çoğul 3.şahıs	kelürler

(Argunşah, Yüksekaya, Tabaklar, 2011, s. 284)

Kıpçak Türkçesinde ise, çoğul adılarda birden fazla şekil mevcuttur. Ayrıca dikkat edildiği takdirde 1. çoğul kişi adılında her iki şekilde yani hem b-'li şekil hem de m-'li şekil yan yana kullanılmaktadır. Bu da Eski Türkçeden yansıyan bir özellik olarak değerlendirilebilir. Yine adılların vasıta durum eki ile hiç çekime girmemiş olması vasıta durum ekinin adıllarla birlikte kullanılmadığını gösterir, bunun yanı sıra eşitlik durum eki ise, sadece 3. tekil şahısla birlikte çekime girmiş onun dışındaki adıllar ile kullanılmamıştır. Aynı durum, yön gösterme durum eki için de geçerlidir.

Kıpçak Türkçesinde kullanılan kişi adılları: *men, sen, III. tekil şahıs eksiz, biz/ miz, siz/ sizler, lAr* (Argunşah & Yüksekaya, 2013, s. 339-340).

Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesindeki kişi adılları *men, sen, ol, biz, siz, alar'* dan oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meniñ	mende	mendin	maña	-	minçe	-
sen	séni	séniñ	sénde	séndin	saña	-	sinçe	-
ol	anı	anıñ	anda	andın	aña	-	ança/olça	ançağa/ançağa
biz	bizni	bizniñ	bizde	bizdin	bizge	-	bizçe	-
siz	sizni	sizniñ	sizde	sizdin	Sizge	-	-	-
alar	alarmı	alarmıñ	alarda	alardın	alarga	-	-	-

(Eckmann, 2009, s. 90; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kélür mén
Tekil 2.şahıs	kélür sén
Tekil 3.şahıs	kélür
Çoğul 1.şahıs	kélür biz
Çoğul 2.şahıs	kélür siz
Çoğul 3.şahıs	kélürler

(Eckmann, 2009, s. 130)

Çağatay Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan kişi adılları ise: *mén, sén, III. tekil şahıs eksiz, biz/ miz, siz, lAr* (Argunşah, 2013, s. 162).

3. Batı (Oğuz) Türkçesi

Eski Anadolu Türkçesi

Bu dönemde, *men* 1.tekil kişide nazal n sesinden kaynaklanan gerileyici benzeşme meydana gelmiştir. Ayrıca yönelme hâl ekindeki -g sesinin düşmesi ile birlikte n sesinde bir nazallaşma meydana gelmiştir; yine çıkma durum eki de +dAn biçimine girmiştir, vasıta hâl eki ise kişi adılı + ilgi hâli eki+ ile vasıta hâl ekinde meydana gelmiştir. İlgi ekinin adılara bağlanması esnasında türeyen yardımcı ses Eski Anadolu Türkçesi döneminde daima yuvarlak ünlüdür. Fiil çekimlerinde kullanılan kişi eklerinin sadece yuvarlak şekilleri

mevcuttur. Yuvarlaklaşmanın sebebi ise, Eski Türkçedeki çok heceli kelimelerin ikinci ve son hecesindeki ayrıca ek başlarında ve sonlarında bulunan -g sesinin düşmesidir.

İsim Hâl Ekleri ile Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
ben	beni	benüm	bende	benden	baña	benümile	bençileyin	-
sen	seni	senüñ	sende	senden	saña	senüñile	sencileyin	-
ol	anı	anuñ	anda	andan	aña	anuñile	anca/ ancılayın	añaru
biz	bizi	bizüm	bizde	bizden	bize	bizümile	bizçe/ bizçileyin/ bizcileyin	-
siz	sizi	sizün	sizde	sizden	size	sizüñile	sizçe/ sizçileyin	-
anlar	anları	anlaruñ	anlarda	anlardan	anlara	anlaruñıla	-	-

(Demirci, 2010, s.147; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	gelürvem
Tekil 2.şahıs	gelürsün
Tekil 3.şahıs	gelür
Çoğul 1.şahıs	gelürvüz
Çoğul 2.şahıs	gelürsüz
Çoğul 3.şahıs	gelürler

(Gülsevin-Boz, 2010, s.63-71)

Eski Anadolu Türkçesinde fiil çekimleri için kullanılan adıl kökenli kişi ekleri : *men/ vAn/ vAnIn/ vAm/ In/ Am, sIn, III. tekil şahıs eksiz, vUz/ Uz, slz, lAr* (Gülsevin, 2011, s. 92).

B) Modern Türk Diyalektleri

1. Güney – Batı (Oğuz) Grubu Türk Diyalektleri

Türkiye Türkçesi

Türkiye Türkçesindeki kişi adıları, tekil *ben, sen, o* ve çoğul *biz, siz, onlar*'dır. Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi devrinden sonra gelen Osmanlı Türkçesinin bir devamı olarak bazı ses uyumları geçirmekle beraber gerek isim hâl ekleri ile çekimlenişi olsun gerekse fiil çekimlerinde kişi unsuru olarak kullanımları olsun Eski Anadolu Türkçesi üzerine kurulu olduğundan çekimlenme aynı şekilde devam etmektedir.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
ben	beni	benim	bende	benden	bana	benimle	bence	-
sen	seni	senin	sende	senden	sana	seninle	sence	-
o	onu	onun	onda	ondan	ona	onunla	onca	-
biz	bizi	bizim	bizde	bizden	bize	bizimle	bizce	-
siz	sizi	sizin	sizde	sizden	size	sizinle	sizce	-
onlar	onları	onların	onlarda	onlardan	onlara	onlarla	onlarca	-

(Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007, s. 55)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	gelirim
Tekil 2.şahıs	gelirsin
Tekil 3.şahıs	gelir
Çoğul 1.şahıs	geliriz
Çoğul 2.şahıs	gelirsiniz
Çoğul 3.şahıs	gelirler

(Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007, s. 58-60)

Türkiye Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adil kökenli kişi ekleri: *Im/ Um, sIn/ sUn, III. tekil şahıs eksiz, Iz/ Uz, sInIz/ sUnUz, lAr* (Kartallıoğlu- Yıldırım, 2007, s. 57).

Azeri Türkçesi

Azeri Türkçesindeki kişi adıları, *män, sän, o* tekil kişi adıları ile *biz, siz, onlar* çoğul kişi adılarından oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
män	mäni	mänim	mändä	mändän	mänä	mänimlä	mäncä	-
sän	säni	sänin	sändä	sändän	sänä	säninlä	säncä	-
o	onu	onun	onda	ondan	ona	onunla	onca	-
biz	bizi	bizim	bizdä	bizdän	bizä	bizimlä	bizcä	-
siz	sizi	sizin	sizdä	sizdän	sizä	sizinlä	sizcä	-
onlar	onları	onların	onlarda	onlardan	onlara	onlarla	onlarca	-

(Kartallıoğlu- Yıldırım, 2007, s.200)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	gäläräm
Tekil 2.şahıs	gälärsän
Tekil 3.şahıs	gälär
Çoğul 1.şahıs	gälärik
Çoğul 2.şahıs	gälärsiniz

Çoğul 3.şahıs	gälärlär
---------------	----------

(Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007, s.208).

Azeri Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan kişi adıları: *Am, sAn, III. tekil şahıs eksiz veya (-dIr), Xğ/ Xk, sXnXz, (dIr)lAr* (Kartallıoğlu-Yıldırım, 2007, s.205).

Türkmen Türkçesi

Türkmen Türkçesinde kişi adıları *men, sen, ol ve biz, siz, olar* kişi adılarından oluşmaktadır. Bu dönemdeki kişi adılarının isim hâl ekleri ve fiil çekiminde kişi adılarının kullanımları;

İsim Hâl Ekleri İle Adıların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meniñ	mende	menden	maña	-	mençe	-
sen	seni	seniñ	sende	senden	saña	-	sençe	-
ol	onı	onuñ	onda	ondan	oña	-	onça	-
biz	bizi	biziñ	bizde	bizden	bize	-	bizçe	-
siz	sizi	siziñ	sizde	sizden	size	-	sizçe	-
olar	oları	olarıñ	olarda	olardan	olara	-	olarça	-

(Kara, 2007, s.262; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adılarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	gelerin
Tekil 2.şahıs	gellersiñ
Tekil 3.şahıs	geler
Çoğul 1.şahıs	geleris
Çoğul 2.şahıs	gellersiñiz
Çoğul 3.şahıs	gelerler

(Kara, 2007, s.270)

Türkmen Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adil kökenli kişi adıları: *Xn, sXñ, III. tekil şahıs eksiz, Xs, sXñXz, lAr* (Kara, 2007, s.264).

Gagavuz Türkçesi

Gagavuz Türkçesindeki kişi adıları, *bän, sän, o ve biz, siz, onnar'* dan oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adıların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
bän	beni	benim	bendä	bendän	bana	-	benciliyin	-

sän	seni	senin	sendä	sendän	sana	-	senincä	-
o	onu	onun	onda	ondan	ona	-	-	-
biz	bizi	bizim	bizdä	bizdän	bizä	-	bizimcä	-
siz	sizi	sizin	sizdä	sizdän	sizä	-	-	-
onnar	onnarı	onnarın	onnarda	onnardan	onnara	-	onnarca	-

(Özkan, 2007, s.119; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	gelirim
Tekil 2.şahıs	gelirsin
Tekil 3.şahıs	gelir
Çoğul 1.şahıs	geliriz
Çoğul 2.şahıs	gelirsiniz
Çoğul 3.şahıs	gelirlär

(Özkan, 2007, s.125-126)

Gagavuz Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *Im, sIn, III. tekil şahıs eksiz, Iz, sInIz, lAr* (Özkan, 2007, s.12)

2. Güney - Doğu (Uygur) Grubu Türk Dialektleri

Yeni Uygur Türkçesi

Yeni Uygur Türkçesindeki kişi adıları, *män, sän, u* tekil ve *biz, silär, ular* çoğul kişi adıllarından oluşmaktadır. Yeni Uygur Türkçesindeki kişi adıllarının isim hâl ekleri ile çekimlenişi ise;

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
män	meni	meniñ	Meniñdä	meniñdin	maña	meniñ bilän	meniñçä	-
sän	seni sizni	seniñ sizniñ	seniñdä sizdä	seniñdin sizdin	saña sizgä	seniñ bilän	seniñçä sizçä	-
u	uni	uniñ	Uniñdä	uniñdin	uniñgä	uniñ bilän	uniñçä	uñinga
biz	bizni	bizniñ	Bizdä	bizdin	bizgä	bizniñ bilän	bizniñçä	-
silär	silärni	silärniñ	Silärdä	silärdin	sizgä	silär bilän	silärçä	-
ular	ularni	ularniñ	Ularda	ulardın	ularga	ular bilän	ularçä	-

(Yazıcı Ersoy, 2007, s.382; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kälärmän
Tekil 2.şahıs	kälärsän
Tekil 3.şahıs	kälär
Çoğul 1.şahıs	kälärmiz
Çoğul 2.şahıs	kälärsilär
Çoğul 3.şahıs	kälär

(Yazıcı Ersoy, 2007, s.385-391)

Yeni Uygur Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *män, sän, -dl, miz, siz, sizlär, lär* (Yazıcı Ersoy, 2007, s.385).

Özbek Türkçesi

Özbek Türkçesindeki kişi adıları *men, sen/senlär, u/ul* tekil kişi adıları ile *biz/bizlär, siz/sizlär, ulär* çoğul kişi adılarından oluşmakta 1. ve 3. tekil kişi ile 3. çoğul kişi dışındaki diğer kişi adılarında ikili bir kullanım söz konusudur. Özbek Türkçesinde;

İsim Hâl Ekleri İle Adıların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
Men	meni	mening	mendä	mendän	mengä	-	mençä	-
Sen/senlär	seni	sening	sendä	sendän	sengä	seniñ bilen	sençä	-
u/ul	uni	uning	undä	undän	ungä	-	unçä	-
Biz/bizlär	bizni	bizning	bizdä	bizdän	bizgä	-	bizçä	-
Siz/sizlär	sizni	sizning	sizdä	sizdän	sizgä	-	sizçä	-
ulär	ulärni	ulärning	ulärda	ulärdän	ulärgä	-	ulärçä	-

(Öztürk, 2007, s.318; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adılarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelärmän
Tekil 2.şahıs	kelärsän
Tekil 3.şahıs	kelär
Çoğul 1.şahıs	kelärmiz
Çoğul 2.şahıs	kelärsiz
Çoğul 3.şahıs	kelärlär

(Öztürk, 2007, s.327)

Özbek Türkçesinde fiil çekimlerinde kişi adıları: *män, sän, III. tekil şahıs eksiz, mlz, silär, lar/ lär/ -ş* (Öztürk, 2007, s.322).

4. Kuzey - Batı (Kıpçak) Grubu Türk Diyalektleri**Tatar Türkçesi**

Tatar Türkçesinde bulunan kişi adıları, *min, sin, ul* tekil kişi adıları ve *béz, séz, alar* çoğul kişi adılarıdır.

İsim Hâl Ekleri İle Adıların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
min	miné	miném	minde	minen	miña	-	minemçe	-
sin	siné	sinéñ	sinde	sinen	siña	sinëñ belen/ sinnen	sinëñçe	-
ul	anı	anıñ	anda	annan	aña	-	-	añar/añar
béz	bézné	béznéñ	bézde	bizden	bézge	-	-	-
séz	sézné	séznéñ	sézde	sézden	sézge	-	-	-
alar	alarmı	anıñ	alarda	alardan	alarga	-	-	-

(Demirci, 2010, s.164-165; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kiler mën
Tekil 2.şahıs	kiler sën
Tekil 3.şahıs	kilër
Çoğul 1.şahıs	kiler bëz
Çoğul 2.şahıs	kiler séz
Çoğul 3.şahıs	kilër(ler)

(Öner, 2007, s.715-724)

Tatar Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *mın/ mën, sın/señ, III. tekil şahıs eksiz, biz/ bëz, slz/ séz, lAr* (Öner, 2007, s.715).

Kazak Türkçesi

Kazak Türkçesinde diğer Türk Yazı Dillerindeki adılara ek olarak 2. tekil ve 2. çoğul kişi adılarının nezaket şekli bulunmaktadır. Kazak Türkçesindeki kişi adıları, *men, sen, siz(nezaket), ol* tekil kişi adıları ile *biz, sender, sizder (nezaket), olar'* dır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
Men	meni	meniñ	mende	menen	mağan	menimen	meñşe	-
Sen	seni	seniñ	sende	senen	sağan	senimen	-	-
Siz	sizi	sizdiñ	sizde	sizden	sizge	sizben	-	-
Ol	onı	oniñ	onda	ondan	oğan	onimen	onça	-
Biz	bizi	bizdiñ	bizde	bizden	bizge	bizben	-	-
Sender	senderdi	senderdiñ	senderde	senderden	senderge	sendermen	-	-
Sizder	sizderdi	sizderdiñ	sizderde	sizderden	sizderge	sizdermen	-	-
olar	oları	olardıñ	olarda	olardan	olarğa	olarmen	-	-

(Demirci, 2010, s.156-157; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelermin
Tekil 2.şahıs	kelersin
Tekil 2.şahıs	kelersiz
Tekil 3.şahıs	kelerdi
Çoğul 1.şahıs	kelermiz
Çoğul 2.şahıs	kelersinder
Çoğul 2.şahıs	kelersizder
Çoğul 3.şahıs	kelerdi

(Tamir, 2007, s.460)

Kazak Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *mIn/ bIn/ pIn, sIn, III. tekil şahıs eksiz, blz/ mlz/ plz, slñdAr, -dl/ -l* (Tamir, 2007, s.460).

Kırgız Türkçesi

Kırgız Türkçesinde de Kazak Türkçesinde olduğu gibi nezaket amacı ile 2. tekil ve 2. çoğul kişi adıllarının birden fazla şekli bulunmaktadır. Kırgız Türkçesindeki kişi adıllarına baktığımız zaman kişi adılları, *men, sen, siz(nezaket), al* tekil kişi adılları ile *biz, siler, sizler(nezaket), alar* çoğul kişi adıllarından oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
Men	meni	menin	mende	menden	maga	-	mënimçë	-
sen	seni	senin	sende	senden	saga	sëni mënen	-	-
siz	sizdi	sizdin	sizde	sizden	sizge	-	-	-
al	anı	anın	anda	andan	aga	-	ançalık/ ançığa	-
biz	bizdi	bizdin	bizde	bizden	bizge	-	-	-
siler	silerdi	silerdin	silerde	silerden	silerge	-	-	-
sizder	sizderdi	sizderdin	sizderde	sizderden	sizderge	-	-	-
alar	alardı	alardın	alarda	alardan	alarga	-	-	-

(Demirci, 2010, s.154; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	keler min
Tekil 2.şahıs	keler siŋ
Tekil 2.şahıs	keler siz
Tekil 3.şahıs	keler
Çoğul 1.şahıs	keler biz
Çoğul 2.şahıs	keler siŋiz
Çoğul 2.şahıs	keler sizder
Çoğul 3.şahıs	keler

(Kasapoğlu Çengel, 2007, s.517)

Kırgız Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *mXn, sXn/ sXz, III. tekil şahıs eksiz, blz/ plz, slŋAr/ slzdAr, III. çoğul şahıs eksiz* (Kasapoğlu Çengel, 2007, s.515- 520).

Karakalpak Türkçesi

Karakalpak Türkçesinde bulunan kişi adılları, *men, sen, ol* tekilkişi adılları ile *bizler, sizler, olar* çoğul kişi adıllarıdır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meniñ	mende	mennen	mağan	meniñ menen	meniñşe	-
sen	seni	seniñ	sende	sennen	sağan	seniñ menen	seniñşe	-
ol	onı	oniñ	onda	onnan	oğan	oniñ menen	oniñşa	-
bizler	bizlerdi	bizlerdiñ	bizlerde	bizlerden	bizge	biz benen	biziñşe	-
sizler	sizlerdi	sizlerdiñ	sizlerde	sizlerden	sizlerge	sizler menen	siziñşe	-

olar	olardı	olardıñ	olarda	olardan	olarğa	olar menen	olarşa	-
------	--------	---------	--------	---------	--------	------------	--------	---

(Uygur, 2007, s. 577; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelermen
Tekil 2.şahıs	kelerseñ
Tekil 3.şahıs	keler
Çoğul 1.şahıs	kelerimiz
Çoğul 2.şahıs	kellersiz
Çoğul 3.şahıs	keler

(Uygur, 2007, s. 584-591)

Karakalpak Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *mAn/ pAn, sAn, III. tekil şahıs eksiz, blz/ plz/ mlz, slzlAr/ slz, (-DI)* (Uygur, 2007, s. 584-585).

Kumuk Türkçesi

Kumuk Türkçesindeki kişi adıları, *men, sen, o/ol* tekil kişi adıları ile *biz, siz, alar* çoğul kişi adıllarından meydana gelmektedir.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meni	mende	menden	mağa	-	mendey	-
sen	seni	seni	sende	senden	sağa	-	sendey	-
o(ol)	onu	onu	onda	ondan	oğar	-	-	oğar/ağar
biz	bizin	bizin	bizde	bizden	bizge	-	bizdey	-
siz	sizin	sizin	sizde	sizden	sizge	-	sizdey	-
olar	olanı	olanı	olarda	olardan	olağa	-	olarday	-

(Pekacar, 2007, s.982; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	gelermen
Tekil 2.şahıs	gelersen
Tekil 3.şahıs	geler
Çoğul 1.şahıs	gelerbiz
Çoğul 2.şahıs	gellersiz
Çoğul 3.şahıs	gelerler

(Pekacar, 2007, s. 985-988)

Kumuk Türkçesindeki fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri: *mAn, sAn, III. tekil şahıs eksiz/ (-dXr), bXz, sXz, lAr* (Pekacar, 2007, s. 985).

Kırım-Tatar Türkçesi

Kırım-Tatar Türkçesinde bulunan kişi adıları, *men, sen, o, biz, siz olar'* dir.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	menim	mende	menden	maña	mennen	mence	-
sen	seni	seniñ	sende	senden	saña	sennen	sence	-
o	onı	oniñ	onda	ondan	oña	onnen	-	-
biz	bizni	bizim	bizde	bizden	bizge	biznen	bizce	-
siz	sizni	siziñ	sizde	sizden	sizge	siznen	sizce	-
olar	oları	olarıñ	olarda	olardan	olarğa	olarnen	olarca	-

(Yüksel, 2007, s.849)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelem
Tekil 2.şahıs	kelesiñ
Tekil 3.şahıs	kele
Çoğul 1.şahıs	kelemiz
Çoğul 2.şahıs	kelesiz
Çoğul 3.şahıs	keleler

(Yüksel, 2007, s.852)

Kırım- Tatar Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *m, sıñ, III. tekil şahıs eksiz, mlz, slz/ slñlz, lar* (Yüksel, 2007, s. 851).

Karaçay-Malkar Türkçesi

Karaçay Malkar Türkçesindeki kişi adıllarına baktığımız zaman kişi adıllarının *men, sen, ol* tekil ve *biz, siz, ala* çoğul kişi adıllarından oluştuklarını görmekteyiz.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meni	mende	menden	mañña	meni bla	meniça	-
sen	seni	seni	sende	senden	sañña	seni bla	seniça	-
ol	anı	anı	anda	andan	añña	anı bla	anıça	aññar
biz	bizni	bizni	bizde	bizden	bizge	bizni bla	bizça	-
siz	sizni	sizni	sizde	sizden	sizge	sizni bla	sizça	-
ala	alanı	alanı	alada	aladan	alaga	ala bla	alaça	-

(Tavkul, 2007, s.908; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelerme
Tekil 2.şahıs	kelerse
Tekil 3.şahıs	keler
Çoğul 1.şahıs	kelerbiz
Çoğul 2.şahıs	kellersiz
Çoğul 3.şahıs	kelerle

(Tavkul, 2007, s.910-913)

Karaçay- Malkar Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *mA, sA, dX, bXz, sXz, lA/ dXlA* (Tavkul, 2007, s. 910).

Başkurt Türkçesi

Başkurt Türkçesindeki kişi adıları, *min, hin, ul* tekil ve *bîz, sîz, ular* çoğul kişi adılarından oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
min	miñı	miñıñ	mindä	minän	miñä	miñıñ miñän	miñıñsä	-
hin	hiñı	hiñıñ	hindä	hinän	hiñä	hiñıñ miñän	hiñıñsä	-
ul	unı	unıñ	unda	unan	uğa	unın miñän	unıñsä	-
bîz	bîzı	bîzıñ	bîzä	bîzän	bîzgä	bîzıñ miñän	bîzıñsä	-
sîz	hiñı	hiñıñ	hiñä	hiñän	hiñgä	hiñıñ miñän	hiñıñsä	-
ular	uları	ularıñ	ularza	ularzan	ularga	ular miñän	ularzan	-

(Yazıcı Ersoy, 2007, s.772)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kiñrmin
Tekil 2.şahıs	kiñrhıñ
Tekil 3.şahıs	kiñr
Çoğul 1.şahıs	kiñrbîz
Çoğul 2.şahıs	kiñrhîgîz
Çoğul 3.şahıs	kiñrlär

(Yazıcı Ersoy, 2007, s.775-779)

Başkurt Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *m/ mXn, hXn, III. tekil şahıs eksiz, bXz, hXğXz, lAr/ Dar/ zAr* (Yazıcı Ersoy, 2007, s. 775).

Nogay Türkçesi

Nogay Türkçesinde kişi adıları, *men, sen, ol, biz, siz, olar'* dan oluşur.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	menim	mende	mennen	maga	-	menimşe	-
sen	seni	seniñ	sende	sennen	saga	-	seniñşe	-
ol	oga	onı	onda	oniñşa	onda	-	-	-

biz	bizdi	bizim	bizde	bizden	bizge	-	bizimşe	-
siz	sizde	sizdi	sizde	siziñşe	sizge	-	-	-
olar	olardı	olardıñ	olarda	olardan	olarga	-	olardıñşa	-

(Ergönenç Akbaba, 2007, s.638)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelemen
Tekil 2.şahıs	kelesen
Tekil 3.şahıs	keledi
Çoğul 1.şahıs	kelemiz
Çoğul 2.şahıs	kelesiz
Çoğul 3.şahıs	kelediler

(Ergönenç Akbaba, 2007, s.640-643)

Nogay Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *mAn/ pAn, sİñ/sİz, III. tekil şahıs eksiz/ DI, mlz/ plz, slz, lAr/ DİlAr* (Ergönenç Akbaba, 2007, s.640).

5. Kuzey – Doğu (Abakan) Grubu Türk Diyalektleri

Altay Türkçesi

Günümüz Altay Türkçesindeki kişi adıları ise; *men, sen, ol* tekil kişi adıları ile *bis, sler, olor* çoğul kişi adıllarından oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
men	meni	meniñ	mende	meneñ	mege	menile/ menle	mendiy	-
sen	seni	seniñ	sende	seneñ	sege	senile/ senle	sendiy	-
ol	onı	oniñ	ondo/ anda	onoñ	ogo	onıla/ollo	ondiy/andiy	-
bis	bisti	bistiñ	biste	bisteñ	biske	bisle	bistiys	-
sler	slerdi	slerdiñ	slerde	slerdeñ	slerge	slerle	slerdiy	-
olor	olordı	olordıñ	olordoñ	olordoñ	olorgo	olorlo	olordiy	-

(Güner Dilek, 2007, s.1040)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelerim
Tekil 2.şahıs	keleriñ
Tekil 3.şahıs	keler
Çoğul 1.şahıs	keleribis
Çoğul 2.şahıs	keligerer
Çoğul 3.şahıs	kelerler

(Güner Dilek, 2007, s.1043-1051)

Altay Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *Im, Iη, III. tekil şahıs eksiz, bls, (I)s/ As/ Os, (I)gAr/ AAr/ OOr/ Ar/ Or, lAr/ lOr/ DAr/ DOr/ ş* (Güner Dilek, 2007, s. 1043).

Tuva Türkçesi

Tuva Türkçesindeki kişi adlarına geldiğimiz zaman ise Tuva Türkçesindeki kişi adları, *men, sen, ol* tekil kişi adları ile *bis, siler, olar* çoğul kişi adlarından meydana gelmektedir.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Yön Durum Eki	Yön Durum Eki 2
men	meni	meeη	mende	menden	meηee	meeη-bile	meηçe	mendive
sen	seni	seeη	sende	senden	seηee	seeη-bile	seηçe	sendive
ol	onu	ooη	ında	oon	aηaa	ooη-bile	olçe	olduva
bis	bisti	bistiη	biste	bisten	biske	bistiη-bile	bisçe	bistive
siler	silerni	silerniη	silerde	silerden	silerge	silerniη-bile	silerje	silerdive
olar	oları	olarıη	olarda	olardan	olarga	olarıη-bile	olarje	olardıva

(Arıkoğlu, 2007, s.1182)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Tekil 1.şahıs	kelir men
Tekil 2.şahıs	kelir sen
Tekil 3.şahıs	kelir
Çoğul 1.şahıs	kelir bis
Çoğul 2.şahıs	kelir siler
Çoğul 3.şahıs	kelirler

(Arıkoğlu, 2007, s.1192-1193)

Tuva Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adılar *men, sen, III. tekil şahıs eksiz, bis, siler, lAr/ nAr/ tAr* (Arıkoğlu, 2007, s.1185).

Hakas Türkçesi

Hakas Türkçesinde yer alan kişi adları *min, sin, ol* tekil kişi adları ile *p̄s, s̄rer, olar* çoğul kişi adlarıdır.

İsim Hâl Ekleri İle Adılların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
min	miñ	miñη	minde	minneη	mağaa	minneη	-	minzer
sin	sini	siñη	sinde	sinneη	sağaa	sinneη	-	sinzer
ol	anı	anıη	anda	annaη	ağaa	annaη	-	anızar
p̄s	p̄st̄ñ	p̄st̄ñη	p̄ste	p̄steη	p̄ske	p̄sneη	-	p̄s̄zer
s̄rer	s̄rerni	s̄rerniη	s̄rerde	s̄rerdeη	s̄rerge	s̄rerneη	-	s̄rerzer
olar	oları	olarıη	olarda	alardan	olarğa	olarıη	-	olarzar

(Arıkoğlu, 2007, s.1109)

Fiil Çekiminde Kişi Adıllarının Kullanımı

Teklik 1.şahıs	kilibr̄ñ
Teklik 2.şahıs	kilirz̄ñη
Teklik 3.şahıs	kilir
Çokluk 1.şahıs	kilibr̄s̄
Çokluk 2.şahıs	kilirzer

Çokluk 3.şahıs	kilirler
----------------	----------

(Arıkoğlu, 2007, s.1115)

Hakas Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *bln/ mIn/ pXn, zIn/slñ, III. tekil şahıs eksiz, bls/ mIs/ pIs, zAr/ sAr, lAr/ nAr/ tAr* (Arıkoğlu, 2007, s.1110).

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesindeki kişi adıları, *épi, ési, vıl* tekil kişi adıları ile *épir, ésir, vısem* çoğul kişi adılarından oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adıların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Bulunma Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
<i>épi</i>	mana	man	manra	manran	mana	manpa	-	-
<i>ési</i>	sana	san	sanra	sanran	sana	sanpa	-	-
<i>vıl</i>	ına	un	unra	unran	ına	unpa	-	-
<i>épir</i>	pire	pirin	pirte	pirten	pire	pirinpe	-	-
<i>ésir</i>	sire	sirin	sirte	sirten	sire	sirinpe	-	-
<i>vısem</i>	vısene	vısen	vısençe	vısençen	vısene	vısempe	-	-

(Ersoy, 2007, s.1312)

Fiil Çekiminde Kişi Adılarının Kullanımı

Teklik 1.şahıs	kilip
Teklik 2.şahıs	kilin
Teklik 3.şahıs	kilit
Çokluk 1.şahıs	kilpir
Çokluk 2.şahıs	kilir
Çokluk 3.şahıs	kilışi

(Ersoy, 2007, s.1315-1316)

Çuvaş Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, *İp/ p, İn/ n, III. tekil şahıs eksiz, pır, İr/ r, şış/ şş* (Ersoy, 2007, s.1315).

Saha (Yakut) Türkçesi

Saha Türkçesindeki kişi adıları ise; *min, en, kini* tekil kişi adıları ve *bisigi, ehiği, kiniler* çoğul kişi adılarından oluşmaktadır.

İsim Hâl Ekleri İle Adıların Kullanımı

Kişi Zamiri	Belirtme Durum Eki	İlgi Eki	Ortaklık Durum Eki	Çıkma Durum Eki	Yönelme Durum Eki	Vasıta Durum Eki	Eşitlik Durum Eki	Yön Gösterme Durum Eki
<i>min</i>	migin	meine	miiginniin	miigitten	miexe	miiginen	miiginne eger	-
<i>en</i>	eyigin	eyiene	eyiginniin	eyigitten	eyiexe	eyiginen	-	-
<i>kini</i>	kinini	kiene	kiniliin	kinitten	kiniexe	kininen	-	-
<i>bisigi</i>	bihigini	bihiene	bihiginniin	bihigitten	bihiexe	bihiginen	-	-
<i>ehiği</i>	ehigini	ehiene	ehiginniin	ehigitten	ehiexe	ehiginen	-	-
<i>kiniler</i>	kinileri	kiennere	kinilerdiin	kinilerten	kinilerge	kinilerinen	-	-

(Demirci, 2010, s.172; Kocasavaş, 2004, s. 172- 546)

Fiil Çekiminde Kişi Adılarının Kullanımı

Teklik 1.şahıs	kelebin
Teklik 2.şahıs	keleğin
Teklik 3.şahıs	keler
Çokluk 1.şahıs	kelerbit
Çokluk 2.şahıs	kelerğit
Çokluk 3.şahıs	kelerler

(Kirişçioğlu, 2007, s. 1265-1270)

Saha Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan adıl kökenli kişi ekleri, BXn/mXn , $\acute{G}Xn/xXn/\eta Xn$, III. tekil şahıs eksiz, BXt/mXt , $\acute{G}Xt/xXt/\eta Xt$, $lAr/lOr/DAr/DOr/nAr/nOr$ (Kirişçioğlu, 2007, s. 1266).

4. SONUÇ

Sonuç olarak adılar, bir cümlede/ bildirişimde daha önce anılan varlığın ismini yeniden söylemek ya da yazmak yerine kullanılan ad soylu kelimelerdir. Kişi adıları ise, bir bildirişimde kişilerin isimlerini karşılamak amacıyla kullanılan kelimelerdir.

Türkçedeki adılların Ana Altaycadan türediği düşünölmekte ve Türk dil ve diyalektlerini tasnif etmede ses denklilikleri kadar önem arz ettikleri görölmektedir. Türk dil ve diyalektlerini tasnif etmek isteyen birçok Türkoloğun, adılların dil ve diyalektler arasındaki benzerliklerinden ya da farklılıklarından hareket ettiği tespit edilmiştir.

Türkolojide çok tartışmalı olan “o” 3. tekil kişi adılının isim hâl ekleri ile çekimlenişi sırasında türeyen adıl n’sinin kökeni bugün artık Ana Altaycada var olduğu kabul edilen *in 3. tekil kişi adılına dayandırılmaktadır. Böylelikle “o” adılının isim hâl ekleri ile çekimlenişinde türeyen -n sesinin farklı bir ses ya da ek olmadığı ve adılın bünyesinde ihtiva ettiği sesin kalıntısı olduğu varsayılmaktadır.

Adılların isim hâl ekleri ile birlikte kullanımında Türk dilleri arasındaki farklılıkları tespit etmek amacıyla isim hâl ekleri, sadece belirtme durum eki, ilgi eki, bulunma durum eki, çıkma durum eki, yönelme durum eki, vasıta durum eki, eşitlik durum eki ve yön gösterme durum eki ile sınırlı tutulmuş benzerlikler ve farklılıklar bu hâl ekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Kimi diyaleklerde bulunan farklı isim hâl ekleri karışıklık yaşanmaması adına isim hâl ekleri arasına dâhil edilmemiştir. Ayrıca yön gösterme durum ekinin sadece yön ifade etmek amacıyla yer ve zaman isimlerine eklendiğini ve adıllarla, birkaç dil ya da diyalekt dışında, hiçbir şekilde birleşmediğini tespit etmiş bulunmaktayız. Vasıta durum ekinin tarihi gelişimine baktığımızda Eski Türkçe döneminde +n vasıta durum ekinin pek az kullanıldığını ilerleyen dönemlerde ise ekin bünyesine farklı isim hâl ekleri veya edatların dâhil olduğunu ve ancak farklı eklerin vasıta durum ekine katılmasıyla adıllarla birleşebildiğini görmüş olduk. Vasıta durum ekinin Batı Türkçesindeki kullanımına baktığımızda ise, adıllara genellikle *ile* edatının ve bunun ekleşmiş şekli olan +IA ekinin getirildiğini görmüş olduk. Kimi dillerde ise eşitlik durum ekinin adıllarla birlikte kullanılmadığı da ortaya konmuş oldu.

Tarihi ve Modern Türk diyalektlerindeki adılların isim hâl eklerini incelediğimizde adılların istisnasız olarak belirtme hâl eki, ilgi eki, bulunma hâl eki, ayrılma hâl eki ve yönelme hâl ekleri ile her dönemde çekime girmiş olduklarını tespit ettik. Geriye kalan hâl eklerinin kullanımı ise, düzensizdir.

Vasıta hâl ekinin adıllarla kullanımına baktığımızda karşımıza üç farklı tablo çıkmaktadır. Bunları şu şekilde vermek mümkündür:

1) Vasıta hâl ekinin eksiksiz olarak kullanıldığı diyalektler: Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Altay Türkçesi, Tuva Türkçesi, Hakas Türkçesi, Çuvaşça, Saha Türkçesi.

2) Vasıta hâl ekinin belli adılarda kullanıldığı diyalektler: Bu grupta yer alan diyalektlerde vasıta hâl eki, genel olarak 3. tekil şahısta kullanılmış bunun yanı sıra 1. veya 2. tekil şahıslarda da kullanıldığı görülmüştür. Bu diyalektler ise; Orhun Türkçesi, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Kırgız Türkçesidir.

3) Vasıta hâl ekinin hiç kullanılmadığı diyalektler: Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Kumuk Türkçesi ve Nogay Türkçesidir.

Vasıta hâl ekinin tarihi ve modern Türk diyalektlerinde kuruluş şekilleri ve bunların hangi diyalektlerde nasıl yer aldığı aşağıda verilmiştir:

1) +n vasıta hâl eki ile kurulanlar: Orhun Türkçesi, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi.

2) İlgî eki ve ile edatının birleşmesiyle kurulanlar: Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi.

3) İlgî eki ve bile/bilen yapısıyla kurulanlar: Yeni Uygur Türkçesi, Özbek Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Tuva Türkçesi, Tatar Türkçesi.

4) -men/ -nen ses grubu ile kurulanlar: Kırım-Tatar Türkçesi, Kazak Türkçesi, Hakas Türkçesi.

5) menen/ minen/ miñän yapısıyla kurulanlar: Başkurt Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi.

6) ile edatı ile kurulanlar: Altay Türkçesi.

Çuvaşça ve Saha Türkçelerindeki vasıta hâl ekinin kullanımı farklıdır.

Eşitlik hâl ekinin kullanımında da vasıta hâl eki ile benzerlikler mevcuttur. Bu hâl ekinin kullanımında da karşımıza üç farklı tablo çıkmaktadır.

1) Eşitlik hâl ekinin eksiksiz olarak kullanıldığı diyalektler: Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi, Özbek Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Nogay Türkçesi, Altay Türkçesi, Tuva Türkçesi.

2) Eşitlik hâl ekinin belli adılarda kullanıldığı diyalektler: Orhun Türkçesi, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Tatar Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Saha Türkçesi.

3) Eşitlik hâl ekinin hiç kullanılmadığı diyalektler: Hakas Türkçesi, Çuvaşça.

Eşitlik hâl ekinin adılların kullanımında en ilgi çekici nokta Kazak Türkçesi ve Karakalpak Türkçelerinde +çA eşitlik hâl ekinin ünsüzü diğer diyalektlerin aksine ç sesi ile değil ş sesi iledir. Bu da onları diğer diyalektlerden ayırır.

Eşitlik hâl ekinin kuruluş şekilleri ve bunların hangi diyalektlerde kullanıldığı aşağıda maddeler hâlinde verilmiştir.

1) +çA eşitlik hâl eki ile kurulanlar: Orhun Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi ve Tuva Türkçesi.

2) CıAyU/ cılayUn yapısıyla kurulanlar: Uygur Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Gagavuz Türkçesi.

3) İlgi eki ve +çA eki ile kurulanlar: Yeni Uygur Türkçesi, Tatar Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Nogay Türkçesi.

4) -Dey yapısıyla kurulanlar: Kumuk Türkçesi, Altay Türkçesi.

Eşitlik hâl ekinde ise, Başkurt ve Saha Türkçeleri farklı bir yapıya sahiptirler.

Yön gösterme hâl ekinin kullanımında ise karşımıza iki farklı tablo çıkmaktadır. Yön gösterme eki, tarihi ve modern diyalektlerde ya kullanılmış ya da hiç kullanılmamıştır. Vasıta ve eşitlik hâl eklerindeki kullanım üç farklı şekildeyken (eksiksiz olarak kullanılanlar, belli adlarla kullanılanlar ya da hiç kullanılmayan diyalektler) yön gösterme hâl eki, sadece kullanılan veya kullanılmayan şekilde iki farklı gruba ayrılıyorlar.

1) Yön gösterme hâl ekinin kullanıldığı diyalektler: Orhun Türkçesi, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi, Tatar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Tuva Türkçesi, Hakas Türkçesi.

2) Yön gösterme hâl ekinin kullanılmadığı diyalektler: Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Nogay Türkçesi, Altay Türkçesi, Çuvaşça ve Saha Türkçesidir.

Yön gösterme hâl eki için genel olarak +GARU, +Ar, +ArU, +Gar, +rU ekleri ile yapılır. Bu eklerin hepsi +GARU ekinde türediği varsayılmaktadır. Bunun dışında sadece Yeni Uygur Türkçesinde yön gösterme hâl eki farklı kullanılmaktadır. Yeni Uygur Türkçesinde 3. tekil şahsa ilgi eki ile birlikte +GA yönelme hâl ekinin gelmesiyle yön gösterme hâli karşılanmak istenmiştir. Bunun dışındaki adlarda yön gösterme hâli yoktur.

Tarihi ve modern diyalektlerin adlarla kullanımına genel olarak baktığımızda ise, Tuva Türkçesinin bütün hâl ekleri ile eksiksiz bir şekilde çekime girdiği görülmektedir. Bundan sonra ise en fazla çekime giren diyalekt Yeni Uygur Türkçesidir.

Ayrıca adların isim hâl ekleri ile çekimleniş sırasında kelime kökünde bir ses hadisesi söz konusu olduğu açığa çıkarılmıştır. Bu durum Türkçedeki adların en büyük özelliğidir. Aslında, Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu hâlde diğer bütün kelimelerde ekler kelime köklerini değiştirmeden köklere bağlanırken adlarda tersi yönde bir durum söz konusudur. Bu ses hadisesinin sebebi ise adların kökünde bulunan nazal seslerdir. İçerisinde nazal sesleri bulduran adlar, kendilerinden sonra gelen bir ekle birleştikleri sırada bir değişime uğrarlar. Örneğin ben>bana, sen>sana ancak bu ses değişimi adların bütün çekimlerinde görülmez. Ayrıca bu ses hadisesi, sadece adlarla için geçerli olmayıp, içerisinde nazal sesleri (ñ ve η seslerini) barındıran hemen bütün kelimeler için geçerli bir kaide hâlini almıştır.

Fiil çekimlerinde adların kişi unsuru olarak kullanımını incelediğimizde karşımıza şöyle bir sonuç çıkmıştır:

1) Tekil I. Şahsın Kullanımı:

Men: Orhun Türkçesi, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi

Mén: Çağatay Türkçesi

-vAm ve türevleri: Eski Anadolu Türkçesi

- Im ve türevleri: Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Altay Türkçesi
- Am: Azeri Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi
- In: Türkmençe
- mÄn: Yeni Uygur Türkçesi, Özbek Türkçesi
- min/ -Bñn/ -mUn: Kazak Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Hakas, Türkçesi, Kırgız Türkçesi
- mAn: Karakalpak, Kumuk, Nogay ve Tuva Türkçeleri
- mA: Sadece Karaçay-Malkar Türkçesi

2) Tekil II. Şahsın Kullanımı:

- Sen: Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay Türkçeleri
- Sén: Çağatay Türkçesi
- sün: Eski Anadolu Türkçesi
- Sin: Türkiye, Gagavuz Türkçeleri
- sAn: Azeri, Kumuk, Nogay ve Tuva Türkçeleri
- sÄn: Yeni Uygur Türkçesi ve Özbek Türkçesi
- siñ: Kazak Türkçesi
- sIz: Kazak Türkçesi
- sUñ/ -sUz: Kırgız Türkçesi
- sAñ: Karakalpak Türkçesi
- sA: Karaçay-Malkar Türkçesi
- hñ: Başkurt Türkçesi
- Iñ: Altay Türkçesi
- zÇoğul ñ: Hakas

3) Tekil III. Şahsın Kullanımı: Eksiz

4) Çoğul I. Şahsın Kullanımı:

- bIz/ -mIz: Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay, Yeni Uygur, Özbek, Kazak, Karakalpak, Kırım-Tatar ve Nogay Türkçeleri
- vUz ve türevleri: Eski Anadolu Türkçesi
- Iz: Türkiye Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi
- bIs: Altay ve Tuva Türkçeleri
- Ik: Azeri Türkçesi
- Is: Türkmençe
- bUz: Kırgız, Kumuk, Karaçay-Malkar Türkçeleri
- bñz: Başkurt Türkçesi
- bñs: Hakas Türkçesi

5) II. Çoğul Şahsın Kullanımı:

- sIz: Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçeleri
- süz: Eski Anadolu Türkçesi
- sIz: Karakalpak, Kumuk, Kırım-Tatar, Karaçay-Malkar, Nogay Türkçeleri
- sInIz: Azeri, Türkmen, Gagavuz ve Türkiye Türkçesi
- silÄr: Yeni Uygur, Özbek ve Tuva Türkçeleri
- Ar: Altay Türkçesi
- siñder/ -sizder: Kazak Türkçesi
- sünüz/ -süzdör: Kırgız Türkçesi

-hĩgĩz: Başkurt Türkçesi

-zer: Hakas Türkçesi

6) Çoğul III. Şahsın Kullanımı:

Eksiz kullanım.

-lAr: Fiil çekimlerinde en sık kullanılan ektir. İstinasız bir şekilde hemen her diyalekte kullanılır.

-lA: Sadece Karaçay-Malkar Türkçesinde kullanılır.

-lĀr: Başkurt Türkçesinde kullanılır.

Fiil çekimlerinde kişi adlarının kullanımında Orhun Türkçesi döneminde henüz bir ekleşmeden söz etmek mümkün değildir. Uygur Türkçesi döneminden itibaren fiil çekimlerinde kişi unsuru olarak kullanılan adların ekleşme süreci başlamış olmakla beraber bu ekleşme süreci, 13. yüzyıldan sonra belirgin bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle bazı dillerde fiil çekimleri, sadece iyelik kökenli kişi eki ile yapılmaktadır. Ancak modern Türk diyalektlerinden kimilerinde adların fiil çekiminde hâlen kişi unsuru olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca kişi adları, fiil çekimlerinde belirli geçmiş zaman dışındaki bütün zaman kipleri ile birleşebilmekte ve fiil çekimi oluşturabilmektedir. Ancak belirli geçmiş zaman için bu tür bir kullanım söz konusu değildir.

Kısaltmalar:

Alm. = Almanca

Fr. = Fransızca

Gr. = Gramer

İng. = İngilizce

S. = Sayfa

KAYNAKÇA

Argunşah, M., Yüksekaya, G. S. - Tabaklar, Ö. (2011). *Karahanlıca Harezme Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. Ankara: Kesit Yayınları.

Argunşah, M., Yüksekaya, G. S. (2013). *Karahanlıca Harezme Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Arıkoğlu, E. (2007). "Hakas Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Arıkoğlu, E. (2007). "Tuva Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.

Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe Dil bilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Choi, H. W. (1991). Ana Altayca iyelik zamiri* n. *Türk Dilleri Araştırmaları*.

Demirci, K. (2010). *Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Eski ve Yeni Harflerle)*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları (25. bs.).

Eckmann, J. (2009). *Çağatayca El Kitabı* (G. Karaağaç, Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.

Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basın/Yayın/Tanıtım. (20. bs.)

- Ergönerç Akbaba, D. (2007). "Nogay Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ersoy, F. (2007). "Çuvaş Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri* (M. Akalın, Çev.). Ankara: TDK (5.bs.).
- Gedik, S. (2009). "Türk Dilinin Tarihi Gelişimi". *Üniversiteler İçin Türk Dili El Kitabı* (Mustafa Durmuş, Ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gencan, T. N. (1971). *Dil bilgisi*. İstanbul: TDK (2. bs.).
- Gülsevin, G., Boz, E. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK (3. bs.).
- Güner Dilek, F. (2007). "Altay Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dil bilimsel ve Dil bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Kara, M. (2007). "Türkmen Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y., Yıldırım, H. (2007). "Azerbaycan Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y., Yıldırım, H. (2007). "Türkiye Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2007). "Kırgız Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kirişçioğlu, M. F. (2007). "Saha Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kocasavaş, Y. (2004). *Türkçede Şahıs Zamirleri*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK (3. bs.).
- Öner, M. (2007). "Tatar Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özkan, N. (2007). "Gagavuz Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, R. (2007). "Özbek Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2007). "Kumuk Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Serebrennikov, B. A., Gadjeva, N. Z. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri*, Ankara: TDK.
- Tamir, F. (2007). "Kazak Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tavkul, U. (2007). "Karaçay-Malkar Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, T. (2003). "Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine" *Makaleler 1 Altayistik*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Tekin, T. (2013). "Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi". *Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri*. Ankara: TDK Yayınları.

- Temir, A. (1992). "Ural-Altay ve Altay Dilleri". *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (2. bs.).
- Torun, Y. (2009). "Derleme Sözlüğü ve Türkçe Sözlük'te Madde Başı Olarak Kişi Adıllarının Kullanımları Üzerine". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c:1, s:16, 377-386.
- Tömörtogoo, D. (2002). "The System of the Personal Pronouns in Mongolian", *Mongol Helşincileiyin Onol, Tüühiyn Asuudaluud* (Çev. Feyzi Ersoy), Ulaanbaatar 2002, 224-232.
- Tömörtogoo, D. (2006). "Moğolcanın İkinci Şahıs Zamirinin Kökeni ve Değişimi" (Çev. Yavuz Kartalioğlu), *İlmi Araştırmalar*, sayı22, 229-233.
- Uygur, C. V. (2007). "Karakalpak Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dil bilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları (2. bs.).
- Yazıcı Ersoy, H. (2007). "Başkurt Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yazıcı Ersoy, H. (2007). "Yeni Uygur Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yüksel, Z. (2007). "Kırım-Tatar Türkçesi". *Türk Lehçeleri Grameri* (Ahmet B. Ercilasun, Ed.). Ankara: Akçağ Yayınları.

EK I: Kişi Adıllarının İsim Hâl Ekleri İle Çekimlenişini Gösteren Genel Tablo

Tarihi Diyalektler	Belirtme Hâl Eki	İlgi Eki	Bulunma Hâl Eki	Çıkma Hâl Eki	Yönelme Hâl Eki	Vasıta Hâl Eki	Eşitlik Hâl Eki	Yön Gösterme Hâl Eki
Orhun Türkçesi	Meni, sini, anı, bizni, sizni, olarnı	Meniñ, seniñ, anıñ, biziñ, sizniñ, olarıñ	Mente, sinte, anta, bizinte, sizinte, olarta	Mente, sinte, anta, bizinte, sizinte, olarta	Maña, saña, aña, bizge, sizge, olarka	Anın	Ança	Sangaru, añar
Uygur Türkçesi	Meni, sini, anı, bizni, sizni, olarnı	Meniñ, seniñ, anıñ, biziñ, sizniñ, olarıñ	Mente, sinte, anta, bizinte, sizinte, olarta	Mintin, Sintin, antın, biznidin, siznidin, olartın	Maña, saña, aña, bizge, sizge, olarka	Anın	Ança	Sangaru, añar
Karahanlı Türkçesi	Meni, sini, anı, bizni, sizni, olarnı	Meniñ, seniñ, anıñ, biziñ, sizniñ, olarıñ	Mente, sinte, anta, bizde, sizde, olarda	Mendin, sendin, andın, bizdin, sizdin, olardıñ	Maña, saña, aña, bizge, sizge, olarka	Menin, anın	Minçe, ança	Añar/añar
Harezmi Türkçesi	Meni, séni, anı, bizni/ bizlerni, sizni, olarnı/ alarnı/ alarnı	Meniñ, séniñ, anıñ, biziñ/ bizleriñ, sizniñ, olarıñ/	Mende, sénde, anda, bizde/ bizlerde, sizde, olarda/	Mendin, séndin, andın, bizdin/ bizlerdin, sizdin, olardıñ/	Maña, saña, aña, bizge/bizlerge, sizge, olarka/anlarka/ alarka	Séniñ, anın	Mençe, ança	Sañar, añar/ añar/ añar

		anlarıñ/ alarıñ	anlarda/ alarda	anlardın/ alardın				
Kıpçak Türkçesi	Meni, seni, anı, bizni/mizni, sizni/sizlerni, anlarını	Menim, seniñ, anıñ, bizim/mizim, sizniñ/sizlerin, anlarıñ	Mende, sende, anda, bizde/mizde, Sizde/sizlerde, anlarda	Menden, senden, andan, bizden/mizden, sizden/sizlerden, anlardan	Maña, saña, aña, bizge/ mizge, sizge/ sizlerge, anlarga		ança	Añar/ añar
Çağatay Türkçesi	Meni, séni, anı, bizni, sizni, alarnı	Meniñ, séniñ, anıñ, bizniñ, sizniñ, alarnıñ	Mende, sénde, anda, bizde, alarda	Mendin, séndin, andın, bizdin, sizdin, alardın	Maña, saña, aña, bizge, sizge, alarga		Minçe, sinçe, ança/ olça, bizçe	Ançağa/ ançağa
Eski Anadolu Türkçesi	Beni, seni, anı, bizi, sizi, anları	Benüm, senüñ, anuñ, bizüm, sizün, anlarıñ	Bende, sende, anda, bizde, sizde, anlarda	Benden, senden, andan, bizden, sizden, anlardan	Baña, saña, aña, bize, size, anlara	Benümile, senüñile, anuñile, bizümile, sizüñile, anlarıñıla	Bençileyin, sencileyin, ana/ ancılayın, bizçe/bizçileyin/ bizcileyin, sizçe/ sizcileyin	añar

Modern Diyalекtler	Belirtme Hâl Eki	İlgi Eki	Bulunma Hâl Eki	Çıkma Hâl Eki	Yönelme Hâl Eki	Vasıta Hâl Eki	Eşitlik Hâl Eki	Yön Gösterme Hâl Eki
Türkiye Türkçesi	Beni, seni, onu, bizi, sizi, onları	Benim, senin, onun, bizim, sizin, onların	Bende, sende, onda, bizde, sizde, onlarda	Benden, senden, ondan, bizden, sizden, onlardan	Bana, sana, ona, bize, size, onlara	Benimle, seninle, onunla, bizimle, sizinle, onlarla	Bence, sence, onca, bizce, sizce, onlarca	
Azeri Türkçesi	Mâni, sâni, onu, bizi, sizi, onları	Mânim, sânin, onun, bizim, sizin, onların	Mândâ, sândâ, onda, bizdâ, sizdâ, onlarda	Mândân, sândân, ondan, Bizdân, sizdân, onlardan	Mânâ, sâñâ, ona, bizâ, sizâ, onlara	Mânimlâ, sâñinlâ, onunla, bizimlâ, sizinlâ, onlarla	Mâncâ, sâñcâ, onca, bizcâ, onlarca, sizcâ	
Türkmen Türkçesi	Meni, seni, onı, bizi, sizi, oları	Meniñ, seniñ, onuñ, biziñ, siziñ, olarıñ	Mende, sende, onda, bizde, sizde, olarda	Menden, senden, ondan, bizden, sizden, olardan	Maña, saña, oña, bize, size, olara		Mençe, sençe, onça, bizçe, sizçe, olarça	
Gagavuz Türkçesi	Beni, seni, onu, bizi, sizi, onnarı	Benim, senin, onun, bizim, sizin, onnarın	Bendâ, sendâ, onda, bizdâ, sizdâ, onnarda	Bendân, sendân, ondan, bizdân, sizdân, onnardan	Bana, sana, ona, bizâ, sizâ, onnara		Benciliyin, senincâ, bizimcâ, onnarca	
Yeni Uygur Türkçesi	Meni, seni/sizni, uni, bizni, silârni, ularni	Meniñ, seniñ/sizniñ, uniñ, bizniñ, silârniñ, ularniñ	Meniñdâ, seniñdâ/sizdâ, uniñdâ, bizdâ, silârdâ, ularda	Meniñdin, seniñdin/sizdin, uniñdin, bizdin, silârdin, ulardın	Maña, saña/sizgâ, uniñgâ, bizgâ, sizgâ, ularga	meniñ bilân, seniñ bilân, uniñ bilân, bizniñ bilân, silâr bilân,	Meniñçâ, seniñçâ/sizçâ, uniñçâ, bizniñçâ, silârçâ, ularçâ	uñinga

						ular bilän		
Özbek Türkçesi	Meni, seni, uni, bizni, sizni, ulärni	Mening, sening, uning, bizning, sizning, ulärning	Mendä, sendä, undä, bizdä, sizdä, ulärda	Mendän, sendän, undän, bizdän, sizdän, ulärdän	Mengä, sengä, ungä, bizgä, sizgä, ulärgä	şeniş bilen	Mençä, sençä, unçä, bizçä, sizçä, ulärçä	
Tatar Türkçesi	Miné, siné, anı, bézné, sézné, alarnı	Miném, sinén, anıñ, béznéñ, séznéñ, anıñ	Minde, sinde, anda, bézde, sézde, alarda	Minen, sinen, annan, bizden, sézden, alardan	Miña, siña, aña, bézge, sézge, alarga	şineş belen/ sinnen	minemçe şineşçe	añar/añar
Kazak Türkçesi	Meni, seni/sizi, onı, bizi, senderdi/sizderdi, oları	Meniñ, seniñ/sizdiñ, onıñ, bizdiñ, senderdiñ/sizderdiñ, olardıñ	Mende, sende/sizde, onda, bizde, senderde/sizderde, olarda	Menen, senen/sizden, ondan, bizden, senderden/sizderden, olardan	Mağan, sağan/sizge, oğan, bizge, senderge/Sizderge, olarğa	Menimen, senimen/sizben, onimen, bizben, sendermen/sizdermen, olarmen	Menşe, onça	
Kırgız Türkçesi	Meni, seni/sizdi, anı, bizdi, silerdi/sizderdi, alardı	Menin, senin/sizdin, annın, bizdin, silerdin/sizderdin, alardıñ	Mende, sende/sizde, anda, bizde, silerde/sizderde, alarda	Menden, senden/sizden, andan, bizden, silerden/Sizderden, alardan	Maga, saga/sizge, aga, bizge, silerge/sizderge, alarga	şeni menen	Menimşe, ançalık/añçıga	
Karakalpak Türkçesi	Meni, seni, onı, bizlerdi, sizlerdi, olardı	Meniñ, seniñ, onıñ, bizlerdiñ, sizlerdiñ, olardıñ	Mende, sende, onda, bizlerde, sizlerde, olarda	Mennen, senen, onan, bizlerden, sizlerden, olardan	Mağan, sağan, oğan, bizge, sizlerge, olarğa	Meniñ menen, seniñ menen, onıñ menen, biz benen, sizler menen, olar menen	Meniñşe, seniñşe, onıñşa, biziñşe, sizlerşe, olarşa	
Kumuk Türkçesi	Meni, seni, onu, bizin, sizin, olanı	Meni, seni, onu, bizin, sizin, olanı	Mende, sende, onda, bizde, sizde, olarda	Menden, senden, ondan, bizden, sizden, olardan	Mağa, sağa, oğar, bizge, sizge, olarğa		Mendey, sendey, bizdey, sizdey, olarday,	Oğar/ağar
Kırım-Tatar Türkçesi	Meni, seni, onı, bizni, sizni, olarnı	Menim, seniñ, onıñ, bizim, siziñ, olarnıñ	Mende, sende, onda, bizde, sizde, olarda	Menden, senden, ondan, bizden, sizden, olardan	Maña, saña, oña, bizge, sizge, olarğa	Mennen, senen, onnen, biznen, siznen, olarnen	Mence, sence, bizce, sizce olarca	
Karaçay-Malkar Türkçesi	Meni, seni, anı, bizni, sizni, alanı	Meni, seni, anı, bizni, sizni, alanı	Mende, sende, anda, bizde, sizde, alada	Menden, senden, andan, bizden, sizden, aladan	Mañña, sañña, añña, bizge, sizge, alaga	Meni bla, seni bla, anı bla, bizni bla, sizni bla, ala bla	Meniça, seniça, anıça, bizça, sizça, alaça	Aññar
Başkurt Türkçesi	Minı, hinı, unı, bizzi, sizzi, ularzi	Minı, hinı, unı, bizzi, sizzi, ularzi	Mindä, hindä, unda, bizzä, sizzä, ularzä	Minän, hinän, unan, bizzän, sizzän, ularzän	Minä, hinä, uğa, bizgä, sizgä, ularga	Minı, mın, hinı, hin, unın, unın	Minısä, hinısä, unısä, unısä	

		ularzıñ	ularza	ularzan		bızzıñ mıñan, hızzıñ mıñan, ular mıñan	bızzıñsá, hızzıñsá, ularzan	
Nogay Türkçesi	Meni, seni, oga, bizdi, sizde, olardı	Menim, seniñ, onı, bizim, sizdi, olardıñ	Mende, sende, onda, bizde, sizde, olarda	Mennen, senen, oniñşa, bizden, siziñşe, olardan	Maga, saga, onda, bizge, sizge, olarga	Menimşe, seniñşe, bizimşe, olardıñşa		
Altay Türkçesi	Meni, seni, onı, bitsi, slerdi, olardı	Meniñ, seniñ, onıñ, bistiñ, slerdiñ, olardıñ	Mende, sende, Ondo/anda, bitse, slerde, olordoñ	Meneñ, seneñ, onoñ, bisteñ, slerdeñ, olordoñ	Mege, sege, ogo, biske, slerge, olorgo	Menile/ menle, senile/ senle, omıla/ollo, bisle, slerle, olorlo	Mendiy,sendiy, ondiy/ andiy, bistiys, slerdiy, olordiy	
Tuva Türkçesi	Meni, seni, onu, bitsi, silerni, olarnı	Meen, seen, oon, bistiñ, silerniñ, olarnıñ	Mende, sende, ında, bitse, silerde, olarda	Menden, senden, oon, bitsen, silerden, olardan	Mejee, sejee, aña, biske, silerge, olarga	Meen-bile, seen-bile, oon-bile, bistiñ-bile, silerniñ-bile, olarnıñ-bile	Mençe, sençe, olçe, biçse, silerje, olarje	Mendive, sendive, olduva, bistische, silerdive, olardıva
Hakasça	Minı, sini, anı, pıstıñ, sırnı, olarnı	Minıñ, sinıñ, anıñ, pıstıñ, sırnıñ, olarnıñ	Minde, sinde, anda, pıste, sırde, olarda	Minneñ, sinneñ, annañ, pısten, sırerden, alardan	Mağaa, sağaa, ağaa, pıske, sırerge, olarğa	Minneñ, sinneñ, annañ, pısnen, sırnen, olarnañ		Minzer, sinzer, anızar, pısser, sırerzer, olarzar
Çuvaş Türkçesi	Mana, sana, ina, pire, sire, vısene	Man, san, un, pirin, sirin, vısen	Marna, sanra, unra, pirte, sirte, vısençe	Manran, sanran, unran, pirten, sirten, vısençen	Mana, sana, ina, pire, sire, vısene	Manpa, sanpa, unpa, pirinpe, sirinpe, vısempe		
Saha Türkçesi	Migin, eyigin, kinini, bihigini, ehigini, kinileri	Meine, eyiene, kiene, bihiene, ehienne, kiennere	Miiginniin, eyiginniin, kiniliin, bihiginniin, ehiginniin, kinilerdiin	Miigitten, eyigitten, kinitten, bihigitten, ehigitten, kinilerten	Miexe, eyiexe, kinixe, bihiexe, ehixe, kinilerge	Miiginen, eyiginen, kininen, bihiginen, ehiginen, kinilerinen	Miiginneeger	

EK II: Kişi Adıllarının Fiil Çekimlerinde Kullanımını Gösteren Genel Tablo

Tarihi Diyalektler	Fiil Çekimi
Orhun Türkçesi	kelür men, kelür sen, kelür (ol), kelür biz, kelür siz, kelür (olar)
Uygur Türkçesi	kelür men, kelür sen, kelür (ol), kelür biz, kelür siz, kelür (olar)
Karahanlı Türkçesi	kelür men, kelür sen, kelür (ol), kelür biz, kelür siz, kelür (olar)
Harezm Türkçesi	kelür men, kelür sen, kelür, kelür miz/biz, kelür siz, kelürler
Kıpçak Türkçesi	kelür men, kelür sen, kelür, kelür miz/biz, kelür siz, kelürler
Çağatay Türkçesi	kélür mén, kélür sén, kélür, kélür biz, kélür siz, kélürler

Eski Anadolu Türkçesi	gelürvem, gelürsün, gelür, gelürvüz, gelürsüz, gelürler
-----------------------	---

Modern Diyalektler	Fiil Çekimi
Türkiye Türkçesi	gelirim, gelirsin, gelir, geliriz, gelirsiniz, gelirler
Azeri Türkçesi	gäläräm, gälärsän, gälär, gäläräk, gälärsiniz, gälärlär
Türkmen Türkçesi	gelerin, gelersiň, geler, geleris, gelersiňiz, gelerler
Gagavuz Türkçesi	gelirim, gelirsin, gelir, geliriz, gelirsiniz, gelirlär
Yeni Uygur Türkçesi	kälärmän, kälärsän, kälär, kälärmiz, kälärsilär, kälär
Özbek Türkçesi	kelärmän, kelärsän, kelär, kelärmiz, kelärsiz, kelärlär
Tatar Türkçesi	kiler mën, kiler sën, kilër, kiler böz, kiler söz, kilër(ler)
Kazak Türkçesi	kelermin, keleriñ-kelersiz, kelerdi, kelemiz, keleriñder-kelersizder, kelerdi
Kırgız Türkçesi	keler min, keler siñ - keler siz, keler, keler biz, keler siñiz - keler sizder, keler
Karakalpak Türkçesi	kelermen, kelerseñ, keler, kelerimiz, kelersiz, keler
Kumuk Türkçesi	gelermen, gelersen, geler, gelerbiz, gelersiz, gelerler
Kırım- Tatar Türkçesi	kelem, kelesiñ, kele, kelemiz, kelesiz, keleler
Karaçay- Malkar Türkçesi	kelerme, kelerse, keler, kelerbiz, kelersiz, kelerle
Başkurt Türkçesi	kiürmin, kiürhıñ, kiür, kiürbız, kiürhıgız, kiürlärlär
Nogay Türkçesi	kelemen, kelesen, keledi, kelemiz, kelesiz, kelediler
Altay Türkçesi	kelerim, keleriñ, keler, keleribis, keligerer, kelerler
Tuva Türkçesi	kelir men, kelir sen, kelir, kelir bis, kelir siler, kelirler
Hakas Türkçesi	kilirbın, kilirzıñ, kilir, kilirbıs, kilirzer, kilirler
Çuvaş Türkçesi	kilip, kilin, kilit, kilpır, kilir, kilışi
Saha Türkçesi	kelebin, keleğin, keler, kelerbit, kelerğit, kelerler